

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	329
Land:	Ukraine
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Ukraina: situationen per den 31 december 2017
Udgivet:	28. juni 2018
Optaget på baggrundsmaterialet:	1. oktober 2018

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Ukraina: situationen per den 31 december 2017

I. SAMMANFATTNING

I Ukraina är lagstiftningen och det institutionella ramverket för att tillgodose de mänskliga rättigheterna till stor del tillfredsställande. Situationen präglas samtidigt av kvarvarande delar av det sovjetiska och postsovjetiska arvet samt omfattande korruption. En grundläggande utmaning är den pågående ryska aggressionen och den ukrainska statens därav följande begränsade möjligheter att garantera respekt för de mänskliga rättigheterna på hela sitt territorium.

De senaste president- och parlamentsvalen genomfördes 2014 och bedömdes återspegla folkviljan och vara i huvudsak fria, pluralistiska och rättvisa. Det finns en aktiv opposition i parlamentet. Kvinnor är generellt underrepresenterade i både politik och i näringsliv. Det civila samhället är aktivt. Medier tillåts verka fritt, men många viktiga medier ägs av inflytelserika affärsmän med politiska intressen (så kallade oligarker) och kan därför vara tendentiösa. De rättsvårdande och brottsbekämpande myndigheterna, som är svaga och betraktas som korrumperade, är under reformering. Straffrihet för högre tjänstemän och politiker bedöms vara vanligt förekommande.

Folkhälsan i Ukraina är svag, med en särskilt låg medellivslängd för män, världens lägsta vaccineringsgrad, stor utbredning av hiv och tuberkulos, hög alkoholkonsumtion bland män och en relativt hög barnadödlighet. Våld i nära relationer är ett allvarligt problem. Diskriminering av etniska minoriteter förekommer och det finns en utbredd negativ syn på hbtq-personer i samhället. I sammanhanget bör dock noteras att den ukrainska

lagen mot diskriminering i arbetslivet sedan 2015 även omfattar diskrimineringsgrunden sexuell läggning och könsidentitet liksom att polisen i Kiev under de senaste åren i hög grad medverkat till att Prideparader har kunnat genomföras.

Rysslands olagliga annektering av Krim och den ryska aggressionen mot Ukraina, vilket lett till att stora delar av landet ligger utanför den ukrainska statens kontroll, har skapat helt nya utmaningar: Inte minst bör nämnas de cirka 1,6 miljoner registrerade internflyktingarna och de övergrepp som sker mot civilbefolkningen i konfliktområdet. På Krim är krimtatarernas situation särskilt svår. Det finns många rapporter om förföljelser och trakasserier från de ryska *de facto*-myndigheterna på halvön, vilka också har förbjudit krimtatarernas politiska organ att verka.

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Ukraina är väl dokumenterad av flera internationella missioner som är verksamma i landet. I sammanhanget bör särskilt nämnas FN:s särskilda övervakningsmission *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine* (HRMMU) med mandat från FN:s råd för mänskliga rättigheter.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Det ukrainska rättsväsendet i allmänhet, och domstolsväsendet i synnerhet, anses i hög grad vara korrupt och åtnjuter överlag ett lågt förtroende hos allmänheten. För närvarande pågår ett omfattande reformprogram av rättsväsendet. Nya antikorrupsionsmyndigheter har inrättats och bedriver med något undantag ett effektivt arbete, ofta under stark kritik från andra myndigheter och vissa politiker. Den pågående reformen av domstolsväsendet har hittills dock inte lett till ett ökat förtroende från allmänheten.

År 2017 uppvisade Ukraina en marginell förbättring enligt *Transparency International's* index över upplevd korruption efter att ha placerats på plats 130 av 180 undersökta länder. Landets korruptionsproblem liknar de som finns i stora delar av Östeuropa. Korruption på hög nivå och förskingring av statliga medel under många år har bidragit till befolkningens låga förtroende för statliga institutioner.

De senaste åren har Ukraina tagit steg för att försöka minska korruptionen. Till de mest påtagliga framstegen hör införandet av ett elektroniskt och

transparent system för statliga upphandlingar ("ProZorro"), en lag om e-deklarationer för statliga tjänstemän samt steg mot marknadspris på naturgas på den interna marknaden. Därutöver har Ukraina, i enlighet med krav från EU, USA och Internationella valutafonden (IMF), inrättat flera myndigheter för att bekämpa korruptionen på hög nivå: *National Anti-Corruption Bureau* (NABU), *National Agency on Corruption Prevention* (NACP) liksom *Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office* (SAPO).

För NABU och SAPO innebär det en stor utmaning att deras utredningar och åtal sällan leder till fällande domar eller ens tas upp i domstol. Under hösten 2017 utsattes NABU också för påtryckningar från flera håll, efter att myndighetens utredare gjort framsteg i ett antal politiskt känsliga fall. Inrättandet av en oberoende antikorrupsionsdomstol anses vara ett avgörande nästa steg i Ukrainas arbete mot korruption. I december 2017 lade president Porosjenko fram ett lagförslag om att inrätta en sådan domstol. Enligt bedömningar från det civila samhället och internationella aktörer är presidentens förslag på en rad viktiga punkter inte i linje med internationella rekommendationer, inklusive från Europarådets Venedigkommission.

Trots reformerna inom antikorrupsionsområdet finns det hos den ukrainska befolkningen generellt en svag tilltro till att korruptionen minskat. I en undersökning av *Transparency International* ansåg 70 procent av befolkningen att korruptionen inte hade minskat, och 86 procent trodde inte att regeringens reformer heller kommer att minska korruptionen. Samtidigt ansåg 56 procent att korruptionen är landets enskilt största problem.

Rättssäkerhet

Det ukrainska domstolsväsendet har ett lågt förtroende i det ukrainska samhället. Detta grundar sig i en uppfattning om ineffektivitet och korruption på samtliga nivåer i rättskedjan, men i synnerhet hos domstolarna.

Under 2017 inleddes val av nya domare till Högsta domstolen. Målet var att reformera domstolarna ovanifrån, genom att börja med den högsta instansen. Unikt för urvalsprocessen var att kandidaterna granskades ur ett etik- och integritetsperspektiv av ett utomstående rådgivande organ (*Public Integrity Council*, PIC) bestående av journalister, akademiker och jurister. Urvalet gjordes av en grupp domare i en *High Qualification Commission of*

Judges, och godkändes sedan av *High Council of Justice*. PIC:s utlåtanden var dock inte bindande.

Överlag har rekryteringsprocessen bedömts positivt av Europarådet, som såg konsultationsförfarandet med extern expertis genom PIC som en unik och positiv del av processen. Samtidigt har det ukrainska civilsamhället reagerat på att det slutgiltiga urvalet skedde bakom lyckta dörrar och inte motiverades offentligt, och för att några kandidater underkända av PIC ändå utnämndes.

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR) har rapporterat att individer som misstänks för samröre med de självutnämnda "Folkrepubliken Luhansk" och "Folkrepubliken Donetsk" har blivit offer för godtyckliga frihetsberövanden, misshandel och tortyr, ofta i syfte att försöka pressa fram erkännanden. Samtidigt avfärdas ofta vittnesmål om sådan tortyr och misshandel, även då vittnesmålen presenterats i domstol. Enligt OHCHR har flera fall förekommit då personer anklagade för samröre med de ryskredda väpnade grupperna har nekats rättshjälp. OHCHR rapporterar även om fall då principen om att anses oskyldig fram till dess att motsatsen bevisas har ignorerats.

Ukraina placeras på plats 77 av 113 länder i *World Justice Projects* rättsstatsindex 2017.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

En konsekvens av bristerna i Ukrainas rättsväsende är utbredd straffrihet och brist på ansvarsutkrävande. Även korruption i relationerna mellan näringslivet och staten är utbredd. Detta syns inte minst i form av bristande verkställighet av domar och såväl politiker som höga tjänstemän åtnjuter ofta *de facto* straffrihet.

Den ryska aggressionen mot östra Ukraina samt den olagliga annekteringen av Krim har förvärrat situationen gällande straffrihet i dessa delar av landet. *Amnesty International* pekar i sin årsrapport för 2017/18 på en fortsatt utbredd laglöshet i delar av Donetsk och Luhansk län. Ingen av de stridande parterna har erkänt ansvar för den stundtals urskillningslösa beskjutning som drabbat civilbefolkningen. Enligt bland annat *Amnesty International* och *Human Rights Watch* begår både de ryskledda väpnade grupperna och de ukrainska styrkorna allvarliga övergrepp och kränkningar av de mänskliga

rättigheterna. Det pågår ett antal utredningar gällande ukrainska soldater, vilka ännu inte har resulterat i någon fällande dom.

III. DEMOKRATI

De demokratiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Presidenten och parlamentet väljs i allmänna val för en mandatperiod om fem år. Rösträtten är allmän för både män och kvinnor och valhemlighet råder.

År 2014 hölls både president- och parlamentsval i Ukraina. Båda valen bedömdes av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europas (OSSE:s) kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) återspegla folkviljan och vara i huvudsak fria, pluralistiska och rättvisa.

De senaste två parlamentsvalen har genomförts enligt ett blandat valsysteem, enligt vilket hälften av parlamentets 450 ledamöter väljs baserat på proportionella partilistor och den andra hälften väljs i enmandatsvalkretsar. På grund av Rysslands olagliga annektering av Krim och den ryska aggressionen mot delar av Donetsk och Luhansk län kunde vallokaler inte öppna i dessa områden, varför 28 platser i parlamentet är vakanta. För närvarande finns olika fraktioner representerade i parlamentet, varav flera aktiva oppositionspartier.

Lika rättigheter för män och kvinnor garanteras av konstitutionen och genom särskild lagstiftning. Nivån på kvinnors politiska representation är låg. Ungefär en fjärdedel av kandidaterna på partilistor i 2014 års parlamentsval var kvinnor, liksom cirka 13 procent av kandidaterna i enmandatsvalkretsarna. Genom en lagändring 2013 infördes en obligatorisk kvot på 30 procent kvinnor på partilistorna, men lagen stipulerar inget om rangordningen av kandidaterna och det finns inga reella sanktioner för partier som bryter mot denna lag (vilket en majoritet av partierna gjorde 2014). Kvinnliga ledamöter utgör cirka tolv procent av parlamentet, vilket är betydligt lägre än EU-genomsnittet på 27,7 procent (november 2017). I den nuvarande regeringen sitter tre kvinnliga ministrar av totalt 24.

Det lokala och regionala självstyret har länge varit begränsat. En decentraliseringsreform pågår, vilket är viktigt för att stärka kommunernas

ställning. En av de viktigaste aspekterna, utöver utökad beskattningsrätt på lokal nivå, är sammanslagningen av små kommuner till större enheter för att effektivisera förvaltningen. Som en konsekvens pågår förändringar i många av dessa, inklusive genomförande av lokala val för att välja nya politiska företrädare samt nya geografiska gränsdragningar. De nya kommunerna har fått tillgång till en större del av de lokala intäkterna från inkomstskatt. Decentraliseringen brukar lyftas fram som en av de mest framgångsrika och populära bland Ukrainas reformer, som flyttar de demokratiska besluten närmare medborgarna.

En ombudsman för mänskliga rättigheter inrättades genom ett parlamentsbeslut 1998 och är formellt underordnad parlamentet. Ombudsmannen har enligt lag obegränsad rätt att utreda alla statstjänstemän och valda befattningshavare, inklusive presidenten, och likaledes obegränsad tillgång till allmänna handlingar. Det finns dock inga påföljder för den som vägrar lämna ut dokument eller inte rättar sig efter ombudsmannens rekommendationer.

Den ukrainska vallagstiftningen består av flera olika rättsakter, som innehåller motstridiga och oklara bestämmelser. EU, OSSE/ODIHR, Europarådets Venedigkommission och representanter för det civila samhället har länge förespråkat antagande av en enhetlig vallagstiftning. I slutet av 2017 röstade parlamentet i en första omröstning (av två) igenom ett förslag till en ny vallag. Lagförslaget, som bland annat innebär öppna partilistor och avskaffande av enmandatsvalkretsarna, syftar till att minska fragmenteringen i parlamentet och till att införa ett mer transparent och stabilt valsystem.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhället i Ukraina hade en avgörande roll vid den så kallade ”Värdighetsrevolutionen” på Majdan 2013–2014 och fortsätter att spela en unik och stark roll i samhällsutvecklingen och reformarbetet. Dialogen mellan civilsamhället och den lagstiftande och exekutiva makten är generellt sett god, vilket bland annat lett till att många lagförslag har antagits efter förslag från civilsamhällesorganisationer.

Det beräknas finnas cirka 60 000 civilsamhällesorganisationer, varav de flesta är mycket små och saknar bred folklig förankring. Breda folkrörelser av det slag som återfinns i många andra europeiska länder saknas i stor utsträckning

i Ukraina. Det finns många volontärorganisationer, inte minst kopplat till den pågående ryska aggressionen mot östra Ukraina. Kvinnor är i högre grad representerade inom civilsamhället än i de formella politiska organen.

Det ukrainska civilsamhället tillåts i stor utsträckning verka fritt. Det finns många oberoende människorättsorganisationer, inklusive för hbtq-personer, personer med funktionsnedsättning och etniska minoriteter.

Under våren 2017 antogs dock en lag med innebörden att personer med koppling till civilsamhällesorganisationer som arbetar mot korruption från och med den 1 april 2018 måste lämna in e-deklarationer om sina inkomster och tillgångar på samma sätt som valda politiker och tjänstemän. Lagen har kritiserats av det civila samhället, liksom av bland annat EU. Diskussioner om att upphäva lagen fördes under hela 2017, dock utan framgång.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

OHCHR rapporterade i november 2017 om godtyckliga frihetsberövanden och avrättningar, påtvingade försvinnanden, tortyr, misshandel och konfliktrelaterat sexuellt våld i de delar av Donetsk och Luhansk län som inte kontrolleras av regeringen. I en rapport från *Amnesty International* och *Human Rights Watch* hävdas vidare att ukrainska myndigheter på oklara grunder häktar privatpersoner misstänkta för att stödja de ryskledda väpnade grupperna, samtidigt som dessa å sin sida häktar civila och anklagar dem för att vara spioner för den ukrainska staten.

Internationella övervakningsorganisationer har varken fått tillträde till den ukrainska säkerhetstjänsten SBU:s fängelser eller de ryskledda väpnade gruppernas förvar. Det finns misstankar om tortyr och annan omänsklig behandling på dessa platser.

OHCHR:s sökande efter försvunna personer på Krim har hittills haft begränsad framgång. I samband med konflikten har rätten att röra sig fritt inom sitt eget land försvårats av kontroller vid kontaktlinjen i konfliktområdet i östra Ukraina. Antalet människor som korsar kontaktlinjen för att bland annat köpa mat och hämta ut pensioner varierar mellan 25 000 och 30 000 om dagen, varav en fjärdedel är personer med funktionsnedsättning, äldre personer eller kvinnor med barn. De resande

möts av en invecklad byråkrati och framför allt unga kvinnor riskerar att utsättas för sexuella trakasserier. De köande löper därtill risk att bli beskjutna.

Enligt den Internationella organisationen för migration (IOM) är Ukraina ett ursprungs-, transit- och destinationsland för människohandel. Enligt IOM har 160 000 kvinnor, män och barn i Ukraina fallit offer för människohandel sedan 1991, vilket gör det till det största ursprungslandet i Europa. IOM har noterat ett skifte och nu sker en ökad exploatering inom byggbranschen, jordbruk och drogsmuggling medan man noterat en minskning när det gäller prostitution. Den väpnade konflikten har försämrat ekonomin och därmed ökat utsattheten bland många ukrainare, framför allt internflyktingar, som blivit mer villiga att acceptera riskabla arbetserbjudanden utomlands. IOM anser att den ukrainska staten visat ett starkt engagemang för att motverka människohandel.

Dödsstraff

Ukraina blev medlem i Europarådet år 1995 och förband sig därmed att avskaffa dödsstraffet. Den sista avrättningen ägde rum 1997 och dödsstraffet i både fredstid och krig avskaffades formellt år 2000.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

OHCHR rapporterar om omfattande problem i dessa avseenden i de delar av Donetsk och Luhansk län som inte kontrolleras av regeringen. På regeringskontrollerat område rapporterar OHCHR om att individer som anklagas för samröre med de ryskledda väpnade grupperna i har blivit offer för godtyckliga frihetsberövanden, misshandel och tortyr.

Godtyckliga frihetsberövanden av journalister har rapporterats förekomma på Krim. Enligt uppgifter från civilsamhällorganisationer har uppemot 10 000 ukrainska medborgare bosatta på Krim tvångsrekryterats till de ryska väpnade styrkorna och en del av dessa personer har tvingats delta i strider i Syrien.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Generellt sett respekteras yttrande- och pressfriheten i Ukraina. Det förekommer ingen censur och landet har ett pluralistiskt medielandskap. Enligt *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex låg Ukraina på plats 102 av 180 år 2017, vilket är en förbättring på fem placeringar jämfört med 2016 och 27

placeringar jämfört med 2015. Förbättringen beror på ett antal reformer, exempelvis ökad transparens vad gäller ägande av media.

Reportrar utan gränser rapporterar dock om problem vad gäller starka privata ekonomiska intressen i media. Rysk informationskrigsföring pekas ut som ett annat problem, liksom attacker på journalister och medieföretag, samt publicering av personliga uppgifter om journalister som anklagats för förräderi. I de icke-regeringskontrollerade områdena förekommer ingen kritisk granskande journalistik.

Den ryska aggressionen och desinformation i ryska medier om konflikten har föranlett en ukrainsk motreaktion, som de senaste två åren har yttrat sig i förbud mot ryska tevekanaler, sociala medier, filmer, böcker, journalister och bloggare.

Enligt en studie av *Reportrar utan gränser* och *Institute of Mass Information* innehar inflytelserika affärsmän, eller oligarker, en särskild plats i Ukrainas medielandskap. Tv- och radiomarknaderna är ytterst koncentrerade och de fyra största ägarna av tv-kanaler når tre fjärdedelar av publiken i Ukraina, medan de fyra största ägarna av radiokanaler når 92 procent. President Porosjenko äger själv en av de nationella tevekanalerna. Oligarkerna tenderar att använda sina media som personliga PR-projekt och beställningsartiklar och självcensur är därför utbredda fenomen.

Den 1 januari 2017 tillskapades ett ukrainskt public servicebolag på grundval av tidigare statliga och regionala tv-stationer. Bolaget har sedan det skapades inte fått finansiering i enlighet med gällande lagstiftning och genomgår för närvarande omfattande omstrukturering.

Ägandet av tryckta medier är mindre koncentrerat. Internet är en arena där många nya oberoende medieprojekt utvecklas i kölvattnet av Majdan-protesterna 2014.

Enligt *The Committee to Protect Journalists* förekommer inte förföljelse eller våld mot journalister i Ukraina i någon större utsträckning, och i de fallen det har skett har det inte varit statligt sanktionerat utan utförts av privatpersoner. År 2016 mördades journalisten Pavel Sjeremet från webbtidningen *Ukrainska Pravda* av en bilbomb i centrala Kiev. Brottet är ännu inte uppkärat. OHCHR pekar på att journalister även har blivit attackerade på internet med

implicit och explicit stöd av tjänstemän på hög nivå, till exempel genom att journalisters personuppgifter har publicerats.

Enligt Ukrainas nationella fackförbund för journalister är situationen för yttrande- och pressfriheten allvarlig i icke-regeringskontrollerade delar av Luhansk och Donetsk län och på Krim. Cirka 600 journalister har varit tvungna att fly därifrån, varav ett hundratal från Krim. Kidnappning, misshandel och frihetsberövande av journalister är vanligt förekommande, ofta efter att de har anklagats för att ha haft kontakt med ukrainska media.

På Krim har ryska lagar om så kallade terroristaktiviteter resulterat i en rad politiskt motiverade rättegångar, förhör och misshandel av aktivister och individer som uttalat sig negativt om de facto-myndigheterna eller uttryckt pro-ukrainska åsikter.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

På regeringskontrollerat område rapporteras inte om några allvarigare inskränkningar av mötes- och föreningsfriheten.

På Krim stämplades i april 2016 krimtatarenas verkställande organ *Mejlis* som en extremistisk organisation av den av Ryssland installerade högsta domstolen, inom ramen för den ryska ockupationsmakten. Detta innebär att dess aktiviteter förbjöds samt att lokala myndigheter börjat tillämpa lagar om anti-extremism mot *Mejlis* medlemmar. Ett uppmärksammat fall är Ilmi Umerov, vice-ordförande för *Mejlis*, som greps för uttalanden om att Krim är ukrainskt territorium. Han tvångsförflyttades senare till ett mentalsjukhus, där han tvingades genomgå en tre veckor lång psykiatrisk undersökning. Enligt Umerovs dotter och advokater nekades han under denna tid vård för sin diabetes och Parkinson. Umerov har sedermera släppts, men ”domstolsmyndigheterna” på Krim har lagt ned en anmälan om felaktigt rättsligt förfarande i fallet.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten är skyddad av Ukrainas konstitution. Enligt den ukrainska organisationen *Institute for Religious Freedom* respekteras dessa friheter generellt sett i Ukraina. Religion har dock blivit ett politiskt instrument i de delar av Donetsk och Luhansk län som inte kontrolleras av den ukrainska staten. Det finns trovärdiga uppgifter om övergrepp på och kränkningar av religionsfriheten i dessa områden under de senaste två åren i

form av förföljelse, tortyr och till och med mord på präster och troende tillhörande andra religioner än den rysk-ortodoxa kyrkan under Moskvapatriarkatet. Religiösa lokaler som inte tillhör den rysk-ortodoxa kyrkan har förstörts eller tagits över av ryskledda väpnade grupper. De självutnämnda folkrepublikernas ”författningar” och ledare har som mål att utrota alla ”sekt” från regionen.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Ukraina har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta kärnkonventioner. Landet förbjuder därmed tvångsarbete, barnarbete, diskriminering i arbetslivet och skyddar föreningsfriheten och förhandlingsrätten. Arbetslösheten var cirka nio procent 2017, men detta inkluderar endast officiellt registrerade arbetstagare. Det finns stort antal undersysselsatta eller icke registrerade yrkesverksamma.

Den ryska aggressionen mot östra Ukraina har påverkat ekonomin negativt. Inflationen var 43 procent under 2015 men gick kraftigt ner redan året därpå och låg 2017 på 14,4 procent. Kostnaderna för uppvärmning har särskilt ökat kraftigt. Detta har haft en märkbar effekt på ukrainska hushåll eftersom den ukrainska officiella medelinkomsten uppgår till cirka 2 500 kronor/månad (januari 2018). Den ukrainska staten ger bidrag till alla hushåll vars kostnader för vatten, värme och el överskrider 15 procent av den disponibla inkomsten.

Trots att diskriminering i arbetslivet är förbjuden enligt ukrainsk lag förekommer sådan i praktiken. I december 2017 fattade den ukrainska hälsoministern beslut om att avskaffa en rad förbud för kvinnor att utföra olika yrken. På arbetsmarknaden märks även en motvillighet att anställa före detta soldater, samtidigt som det saknas program för att återintegrera denna grupp i samhället efter demobilisering.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Flera internationella organisationer vittnar om allvarliga tecken på en hälsokris i Ukraina, där nästan hälften av alla dödsfall före 75 års ålder skulle kunna undvikas. Medellivslängden för kvinnor är 77,1 år och för män 67,4 år. De främsta orsakerna till männens särskilt låga medellivslängd är livsstilsrelaterade, såsom rökning, dålig kost, överkonsumtion av alkohol och

stress. Enligt Världsbanken röker 52 procent av ukrainska män dagligen, att jämföra med tolv procent av kvinnorna. En tredjedel av männen och sju procent av kvinnorna betecknas som alkoholmissbrukare.

Ukraina uppvisar en hög dödlighet i smittsamma sjukdomar, främst tuberkulos och aids. Enligt UNAIDS upplever landet den näst största hiv-epidemin i Östeuropa och Centralasien. Antalet nya rapporterade fall av hiv växer och aidsrelaterade sjukdomar är den tredje vanligaste dödliga sjukdomen (cirka 8 500 personer/år). År 2016 uppskattades 240 000 människor i Ukraina vara hiv-positiva. Det stora antalet registrerade hiv-positiva personer anses vara en följd av bättre diagnosticering samt längre livslängd, tack vare antiretroviral behandling (ART). Mellan 30 och 50 procent av de hiv-positiva får inte medicinsk behandling. Trots den svåra ekonomiska situationen har Ukraina visat ett stort engagemang för att möta UNAIDS mål för år 2020. Framförallt består framstegen i tillhandahållandet av antiretroviral behandling till hivpositiva personer.

Barna- och mödravården är eftersatt på grund av bristande resurser. Barnsjukdomar sprids ofta på förlossningskliniker och utgör den främsta orsaken till en förhållandevis hög barnadödlighet. Enligt FN dör i Ukraina 9 av 1 000 levandefödda barn före fem års ålder (år 2016). Motsvarande siffra för Europa är fem. En annan orsak är bristande kunskap hos vårdpersonal och föräldrar.

Unicef rapporterar att Ukraina har en av världens lägsta vaccinationsnivåer. Trots att vaccinering är gratis i den statliga hälsovården har en kombination av korruption i upphandlingsprocesserna, dålig ekonomi samt en allmän misstro mot vaccinering resulterat i en ökning av barnsjukdomar de senaste åren. År 2012 hade nivån av vaccinering mot de tio vanligaste sjukdomarna fallit till endast 50 procent enligt Unicef. Sedan den ryska aggressionens början har siffrorna sjunkit ytterligare. 2016 var Ukraina det land i Europa med lägst vaccinationsgrad bland spädbarn mot mässling, och antalet fall av mässling ökade kraftigt 2017. Ukraina rapporterade två fall av polio år 2015. Unicef genomförde då en vaccineringskampanj i samarbete med hälsoministeriet. En förbättring har inletts på detta område i samband med att Ukraina har överlåtit till FN:s utvecklingsprogram (UNDP) att hantera upphandlingen av mediciner för statens räkning, i syfte att bekämpa den utbredda korruptionen.

Även vården av personer med psykisk funktionsnedsättning är eftersatt och lågprioriterad. Det är inte ovanligt att personer med psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning som döms för brott placeras i vanliga fängelser.

Rätten till utbildning

Nästan 100 procent av den vuxna ukrainska befolkningen är läs- och skrivkunnig. Varje ukrainsk medborgare har rätt till fri skolgång, från förskola till högre utbildning, inom statliga och kommunala utbildningsinstitutioner. Skolundervisningen håller ofta relativt hög kvalitet, vilket också gäller viss högre utbildning. Korruptionen är dock omfattande inom både skolväsendet och den högre utbildningen, såväl vid inträdesprov som vid examinationer under utbildningen.

Rätten till en tillfredställande levnadsstandard och social trygghet

På UNDP:s index för mänsklig utveckling låg Ukraina 2016 på plats 84 av 188, vilket placerar landet på en lägre nivå än genomsnittet bland länderna i Europa och Centralasien. Ukrainas placering har dock stadigt förbättrats sedan 1990-talet.

Många samhällen längs kontaktlinjen i östra Ukraina är helt isolerade och saknar tillgång till livsmedelsbutiker, apotek, kollektivtrafik och sjukvård. Den 26 september 2016 skars eltillförseln till stora delar av Luhansk län av på grund av en obetald skuld på 4,5 miljoner USD. Genom en insats av *Internationella Röda Korskommittén* återupptogs eltillförseln. Donetsk vattenreningsverk har under 2017 utsatts för beskjutning, vilket innebär stora risker för befolkningen i delar i Donbass både i form av att tillgången på vatten kan strypas och i form av miljörisker.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Traditionella könsroller spelar en framträdande roll i det ukrainska samhället vilket leder till att kvinnor, trots en högre utbildningsnivå än män, exkluderas såväl politiskt som ekonomiskt. Enligt UNDP innehar 53 procent av ukrainska kvinnor lönearbete, att jämföra med 67 procent för män. Enligt *Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet* föredrar både privata företag och myndigheter ofta manliga sökande i sina platsannonser. Kvinnor som arbetar tjänar i genomsnitt 70 procent av vad sina manliga motsvarigheter tjänar.

Kvinnor äger 22 procent av ukrainska företag, medan mer än 98 procent av allt kapital i näringslivet ägs av män.

I Ukraina beräknas cirka 1,9 miljoner kvinnor årligen utsättas för våld i nära relationer. Cirka 1 500 kvinnor dör årligen till följd av sådant våld och omkring tre miljoner barn bevittnar våldet. *Women Against Violence Europe* rapporterade att det 2013 bara fanns tre kvinnojourer i hela Ukraina, med totalt cirka 300 platser. Ett lagförslag om ratificering av Europarådets konvention om att förebygga och bekämpa våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen) lades fram i det ukrainska parlamentet i november 2016. Konventionen har ännu inte ratificerats, då många parlamentsledamöter invänt mot delar av lagtexten, främst formuleringar som uppfattas röra hbtq-frågor. I slutet av 2017 antogs två lagar mot våld i nära relationer, lagar som är i enlighet med Istanbulkonventionen. De nya lagarna kriminaliserar våld i nära relationer, ger nya verktyg för rättsväsendets aktörer, samt inrättar särskilda skyddande boenden och jourtelefoner.

Mäns våld mot kvinnor bedöms ha ökat i samband med konflikten. FN:s flyktingorgan (UNHCR) och OHCHR har rapporterat om beväpnade aktörer som utsätter kvinnor för sexuellt våld och tvångsarbete, inklusive vid gränskontroller vid kontaktlinjen. Demobiliserade soldater, som sällan får psykosocialt stöd, bidrar till en ökad osäkerhet och gör att kvinnor och flickor inte kan röra sig lika fritt i det offentliga rummet. Intervjuade kvinnor på båda sidor om kontaktlinjen vittnar om att svåra ekonomiska förhållanden tvingar dem att prostituera sig för att överleva.

Barnets rättigheter

Ukraina har ärvt ett sovjetiskt system av institutioner och barnhem. År 2016 klassades enligt officiella uppgifter cirka 73 000 barn som föräldralösa. Runt 70–80 procent av dessa hade fortfarande minst en förälder i livet, men dessa saknade förmåga eller medel att ta hand om sina barn. Ungefär 6 600 barn bor på institution. Trots förekomsten av samhällsintegrerande program för barn med funktionsnedsättning går statens resurser främst till institutionsväsendet.

Den ryska aggressionen mot östra Ukraina har haft en allvarlig inverkan på barnets rättigheter. Unicef rapporterade i december 2017 att cirka en miljon barn i östra Ukraina är direkt drabbade av konflikten, att 230 000 barn är

internflyktingar, att 200 000 barn bor nära kontaklinjen och därmed är utsatta för ökade risker, att skolor, vårdinrättningar och infrastruktur i konfliktområdet har skadats samt att bristande möjligheter till hygien ökar risken för infektionssjukdomar. Minor och odetonerad ammunition i konfliktområdet utgör stora risker för barn att dödas eller skadas. Cirka 200 000 barn beräknas behöva psykologisk hjälp som följd av trauman relaterade till konflikten.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt *European Roma Rights Centre* är våld mot romer ett särskilt utbrett problem i Ukraina. Polisen följer sällan upp brott och anser ofta att våld i nära relationer är ett ”romskt problem” som bör lösas inom den egna gruppen. I Ukraina är romska samhällen ofta fysiskt, ekonomiskt och socialt isolerade, med bristande tillgång till utbildning, sjukvård och politisk representation. Cirka en fjärdedel av romerna i Ukraina har aldrig gått i skolan. Högerextrema grupper ligger bakom många anti-romska uttalanden och ageranden.

Amnesty International rapporterar om pågående övergrepp på de mänskliga rättigheterna mot krimtatarer på det av Ryssland illegalt annekterade Krim. Flera aktivister misstänks ha blivit kidnappade, och det finns minst ett bekräftat fall av tortyr och mord. Trots videobevis har ingen lagförts. Krimtatarers yttrande- och mötesfrihet inskränks regelbundet och krimtatariska ledare utsätts ofta för husrannsakingar och politiskt motiverade åtal.

Under 2017 antogs en ny utbildningslag i Ukraina, enligt vilken det ukrainska språket får en stärkt ställning som undervisningsspråk. I och med lagen ska undervisning i de flesta ämnen ske på ukrainska från och med femte klass. Tidigare har det varit möjligt att genomgå hela grund- och motsvarande gymnasieskolan även på andra språk än ukrainska. Lagen har kritiserats starkt av främst Ungern, mot bakgrund av att det finns en ungersk minoritet i västra Ukraina. Även Ryssland har varit kritiskt. Lagen har granskats av Venedigkommissionen och diskussioner pågår med de berörda minoriteterna om dess tillämpning.

Hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Ukrainsk lagstiftning erkänner inte samkönade äktenskap. Den ukrainska regeringen antog 2015 en lag som förbjuder diskriminering på arbetsplatsen baserad på sexuell läggning och könsidentitet. Könskorrigering operationer är tillåtna i Ukraina, men kräver 30 dagars vistelse på ett sjukhus för människor med diagnosen transsexualism. Formellt sett får transpersoner endast korrigera sitt juridiska kön efter att ha genomgått könskorrigering operation. Trots detta tilläts två transpersoner göra detta utan operation under 2016.

Perioden efter Majdan-protesterna har inte inneburit några avgörande förbättringar när det gäller hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Sociologiska studier visar att 75–80 procent av ukrainarna har en negativ attityd gentemot homo- och bisexuella. Andelen har ökat i jämförelse med tidigare år; civilsamhällsorganisationer anser att detta delvis har orsakats av ett försämrat klimat för hbtq-personer i Ryssland. Enligt uppgifter från organisationen *Gay Alliance* anser 63 procent av ukrainarna att homosexualitet är en psykisk sjukdom. Många högerextrema organisationer har en uttalat aggressiv homofob retorik, vilket människorättsorganisationer menar negativt påverkar lagstiftning och den allmänna bilden av hbtq-personer. Hatbrott förekommer och straffriheten är hög.

I juni 2017 hölls Ukrainas fjärde Prideparad i Kiev, utan större incidenter. Cirka 2 500 människor deltog, med skydd av över 5 000 poliser. Liknande marscher har hållits i Odessa och Lviv, men dessa har dock behövt avbrytas på grund av högerextrema motdemonstrationer.

Flyktingars och migranternas rättigheter

I augusti 2017 var enligt det ukrainska socialministeriet runt 1,6 miljoner människor registrerade som internflyktingar, varav cirka 31 000 från Krim. Mellan 800 000 och 1 miljon av internflyktingarna räknas som permanent bosatta i den regeringskontrollerade delen av landet. Den ukrainska staten har tagit steg mot att förbättra situationen för denna grupp, bland annat genom att skapa ett nytt ministerium för ockuperade områden och internflyktingar. De största utmaningarna är att finna sysselsättning och bostad. Misstankar om att vissa individer utnyttjar systemet har givit upphov till lagstiftning som i vissa fall kränker internflyktingarnas sociala och ekonomiska rättigheter.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Ukraina har ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, men enligt organisationen *Disability Rights International* behöver landet vidta många åtgärder på detta område. Myndighetsutövning avseende människor med funktionsnedsättning präglas fortfarande av uppfattningen att dessa bör segregeras från resten av samhället. Barn med funktionsnedsättning placeras regelmässigt på institutioner, flyttas till psykiatrisk vård vid 16 års ålder och blir ofta kvar där livet ut. Barn med lättare funktionsnedsättning skrivs i regel ut från institutionerna då de blir myndiga, men lämnas då att klara sig själva utan stöd.

Runt två tredjedelar av personer med funktionsnedsättning i Ukraina är arbetslösa, men det finns ett nationellt program för att inrätta särskilda centra för arbetsrehabilitering. Fyra procent av arbetsplatserna på ukrainska företag är enligt lag avsatta för personer med funktionsnedsättning.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Ukraina

Sverige har ett omfattande bilateralt bistånd till Ukraina om cirka 230 miljoner kronor årligen inom ramen för den regionala strategin för Östeuropa, Turkiet och Västra Balkan. Stödet till Ukraina fokuserar på demokrati och mänskliga rättigheter, miljö samt marknadsutveckling. Kopplat till den ryska aggressionen mot östra Ukraina ger Sverige dessutom humanitärt stöd till landet. Sverige stödjer bland annat flera enskilda organisationer som ägnar sig åt dokumentation, policyarbete och dialog med den ukrainska regeringen. Stöd ges även till organisationer som arbetar med att öka medvetenheten om hbtq-personers rättigheter. Inom jämställdhetsområdet ger Sverige stöd till bland annat *National Democratic Institute*, *UN Women* och *Kvinna till kvinna*. Stödet går bland annat till att stärka kvinnors politiska deltagande, regeringens arbete med att tillämpa FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet samt kvinnoorganisationer i östra Ukraina.

Stödet till decentraliseringsreformen är ett annat viktigt område, där Sverige bidrar med expertrådgivning och utbildning. För att bidra till ökad transparens och mindre korruption stödjer Sverige arbetet för att utveckla ukrainsk e-förvaltning. Ytterligare ett exempel på det svenska arbetet för demokrati är stödet till inrättandet av public servicemedia.

I november 2017 granskades situationen avseende mänskliga rättigheter för 14 länder, däribland Ukraina, inom ramen för FN:s Råd för mänskliga rättigheters universella granskningsmekanismen *Universal Periodic Review*, UPR. Sverige rekommenderade Ukraina att vidta åtgärder för att undanröja strafffriheten för våld i nära relation genom att se över lagstiftning och dess tillämpning, samt att fördela resurser för utbildning av polis och åklagare. Ukraina godkände denna rekommendation. Sverige rekommenderade även Ukraina att aktivt arbeta för att undanröja strafffriheten för hatbrott med sexuell läggning och könsidentitet som motiv. Ukraina noterade rekommendationen.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt och det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1991 respektive år 2007.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1969.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2003.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1987. Det tillhörande protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2006.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1991. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2005. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2016.

Internationella konventionen om skydd för migrantarbetare och deras familjers rättigheter, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (ICRMW)* har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2010.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2015.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet ratificerades år 2002.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)*, ratificerades år 1997.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 1998.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2005.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, undertecknades år 2011.